

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ АНДАТПА

Бұл мақалада білім беру жүйесіндегі көптілді білім бағыты мен мақсаты айқындалады. Көптілді білім беруді қалыптастырудағы негізгі ерекшеліктер мен оларды дамыту жолдары талқыланады. Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі көптілді білім берудің негізгі рөлі және қазіргі уақытта жаңартылған білім саласындағы көптілді білімнің деңгейі зерттеледі. Көптілді білім ол жастардың болашағы.

Кілттік сөздер: жаңартылған білім беру, көптілді білім беру, басқару, қалыптастыру, шарттары, негізгі мақсаты, жүйе.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается направленность и цель полиязычного образования в системе образования. Обсуждаются основные особенности формирования полиязычного образования и пути их развития. Изучается основная роль полиязычного образования в системе образования Казахстана и уровень полиязычного образования в сфере обновленного образования в настоящее время. Полиязычное образование-это будущее молодежи.

Ключевые слова: обновленное образование, полиязычное образование, управление, формирование, условия, основное назначение, система.

FORMATION OF MULTILINGUAL EDUCATION ANNOTATION

This article examines the focus and purpose of multilingual education in the education system. The main features of the formation of multilingual education and the ways of their development are discussed. The article examines the main role of multilingual education in the education system of Kazakhstan and the level of multilingual education in the field of updated education at the present time. Multilingual education is the future of young people.

Keywords: updated education, multilingual education, management, formation, conditions, main purpose, system.

Қазіргі заманғы білім беру мен еңбек нарығы мамандардың құзыреттілігі мен кәсіпқойлығына белгілі бір талаптарды талап етеді. Қазіргі тұжырымдамалар бойынша маман-бұл шет тілдерін саналы түрде білетін және осы білімді мемлекеттің игілігі үшін пайдаланатын, жетілдіруге, әлемдік еңбек нарығында жаңа биіктерге жетуге ұмтылатын, әрқашан жаңа білім мен реинкарнацияға дайын адам. «Біздің болашаққа бастар жолымыз қазақстандықтардың әлеуетін ашу үшін жаңа мүмкіндіктер жасаумен байланысты. ХХІ ғасырдағы дамыған ел-бұл белсенді, білімді және дені сау азаматтар. Ол үшін не істеуіміз керек? Барлық дамыған елдерде бірегей сапалы білім беру жүйесі бар. Біздің алдымызда ұлттық білім берудің барлық буындарының сапасын жақсарту бойынша үлкен жұмыс тұр», – деді Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті-ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаев өзінің жолдауында [1, 41-45б] осында мәмілені айтып өтеді. Біздің қоғамның

шет тілдерін меңгеру қажеттілігі күн сайын артып келеді. Біздің мемлекетіміз бай ресурстарға, дамыған экономикаға, білім беру мен денсаулық сақтау жүйесінің әлемдік стандарттарына сәйкес келетін сұранысқа ие кадрларға ие. Адами ресурстар елдің ең маңызды байлығы болды және болып қала береді.

Көптілді білім берудің негізгі мақсаты елдің әрбір азаматы кемінде екі тілде білуі және сөйлеуі үшін шет тілдерін меңгеруі болып табылады, оның біреуін ол жетік меңгерсе дұрыс болар еді. Осыған байланысты Қазақстанда білім беру кәсіби қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгерген бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға бағытталған. Мұндай мамандар заманауи білім беру талаптарына жауап бере отырып, оларды тілдік даярлықтың мәдениетаралық парадигмасына сәйкес меңгеруі тиіс. Тек бәсекеге қабілетті маман ғана лайықты орынға ие бола алады. Басқа мәдениеттердің пікірін құрметтейтін, басқа ұлт өкілдерімен бейбітшілік пен келісімде өмір сүре алатын көпұлтты шеңберде жігерлі және нәтижелі өмір сүруге қабілетті білікті маман, еңбекқор тұлғаны дамыту керек.

Әр білімалушыға өз мамандығы бойынша маман болу жеткіліксіз. Әрбір еңбекқор маман еңбек нарығында өзін көрсетіп қана қоймай, кез-келген жағдайдан шыға білуі керек. Университеттерде және басқа да көптеген оқу орындарында нарықтық экономиканың қалыптасуы жағдайында болашақта әлемдік нарықта бәсекелестікке төтеп бере алатын өнім өндірісінде жұмыс істей алатын мамандарды даярлауды қамтамасыз ететіндер ғана жетістікке жете алатындығын түсіне бастады. Бұл әлемдік стандарттар бойынша жоғары кадрлар даярлауды қамтамасыз ететін мамандардың кәсіби қызметінің деңгейін анықтауға көмектеседі. Өз ісінің білгірі және шебері-бүгінде өз саласында жетістікке жету үшін қолынан келгеннің бәрін жасайтын және айналасында және бүкіл әлемде болып жатқан барлық нәрсені білетін адам.

Көптілділік адамзат дамуының маңызды бағыты ретінде бұрыннан белгілі. Бүгінде басқа жерде адамдар тек бір тілде сөйлейтін елдер бар деп елестету мүмкін емес. Шындығында, бір ғана ұлт өмір сүретін өркениетті мемлекеттер жоқ. Кез-келген көпұлтты мемлекеттің қалыпты жұмыс істеуі үшін екі тілділік пен көптілділіктің қалыптасуы өте маңызды. Қазақстан Республикасының тіл саясатын айтып өтсек, Қазақстан-көпұлтты мемлекет. Өмір әртүрлі ұлт өкілдерінің бір үлкен тату отбасында өмір сүріп, басқа ұлт өкілдерінің тілдерімен танысып, олардың тілдерін үйренетіндігімен қалыптасты.

Қазақстанда осы елде тұратын халықтардың тілдерін үйренуге үлкен көңіл бөлінеді. Мұнда қазақ тілі-мемлекеттік тіл, ал орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі. Мемлекеттік бағдарлама бойынша жаңа буын оқулықтары елімізде алты тілде: қазақ, орыс, ұйғыр, өзбек, түрік және неміс тілдерінде шығарылады. Шет тілдері барлық мектептерде оқытылады. Егер оқыту мемлекеттік, қазақ және ұлтаралық қатынас тілінде, мектептерде, колледждер мен ЖОО-ларда орыс тілдерінде жүзеге асырылатынын, ал барлық оқу орындарының оқу жоспарларында орыс тілінен басқа кемінде бір шет тілін оқып-үйрену көзделгенін ескеретін болсақ, Қазақстанда қазірдің өзінде екі тілді ахуал қалыптасты және көптілді білім беру үрдісі бар деп айтуға болады. «Қазір Қазақстанда негізінен екі тілділік ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетінің маңызды бағыты ретінде орнықты. Ана тілінен басқа, басқа адамдардың тілін білетін адам көптеген адамдармен сөйлесуге, басқа адамдардың ана тілінде дамыған материалдық және рухани байлыққа қосылуға, оның тарихымен, мәдениетімен жақынырақ және тереңірек танысуға мүмкіндік алады» [2, 1326].

Көптілділік-көп мәдениетті тұлғаны қалыптастырудың негізі. Көптілді адамды әр түрлі қарым-қатынас жағдайларында шет тілдерін қолдана алатын, түсінетін және білетін адам деп атауға болады. Шет тілін үйрену әлі білім алу туралы айтпайды. Көптілді білім беру туралы оқытылатын шет тілінде басқа да оқу пәндері, мысалы, оқытылатын тіл әдебиеті, елтану және т. б. оқытылатын жағдайларда айтуға болады. Бірнеше шет тілдерін меңгерудің халықаралық стандартты деңгейіне қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін біз көптілді білім беру тұжырымдамасын тұжырымдадық. Ол базалық, аралық және жаңа

оқыту тілінің ұқсастықтары мен айырмашылықтары көрсетілген көптілді тілашарларды, сөздіктер мен оқу-әдістемелік әдебиеттерді пайдалана отырып, арнайы технологияны әзірлеу, оқыту принциптерін, мазмұнын белгілі бір іріктеуде көптілді тұлғаны қалыптастыруды болжайды. Оқытудың жаңа технологиясында оқыту мазмұнының екінші және үшінші тілдерге сәйкестігін қамтамасыз ету қажет, әмбебап тілдік құбылыстардан бастап, жаңа, оқытылатын тілге көшу керек. Көптілді тұлға-бұл үш немесе одан да көп тілде «сөйлеу әрекеттерін жасауға, шығармалар жасауға және қабылдауға дайын» моделі [2, 1326].

Ю.Н.Карауловтың теориясына сүйене отырып [3], біз тілдік тұлғаның кейбір деңгейлерін ажыратамыз. Оқытудың шекті деңгейіне арналған көптілді тұлғаның төменде келтірілген жалпыланған дайын моделі біз нақтылаған фонетикалық, лексикалық және грамматикалық минимумдармен байланысты, олар төменде талқыланады. Жалпы бұл ерекшелікте қарастыратын жәйт.

Кесте 1

Көптілді білім беруді қалыптастыру деңгейлері

Осы (кесте 1) жалпы нақтылай өтер болсақ.

1. Дайындық моделі бойынша келесі негізгі компоненттерді қамтиды:
 - Көп тілді дыбыстарымен, дыбыс тіркестеріне назар салу, қабылдау және ажыратуға бейімделу.
 - Буын, сөздің шекарасын ажыратуға дайын болу.
 - Тілдің интонациялық құрылымдарын ажыратуға дайын болу.
2. Оқу және қайталау сапасын дамыту.
 - Күнделікті қолданылатын мәтіндерді қабылдау және оқуға дайын болу.
 - Риясыз сөйлеу қарқына ие болу.
 - Оқылған мәтінді қайталауға дайын болу.
 - Диалогты қолдауға, сұрақтарды еркін орындау.
3. Жүйелі дайындық.
 - тілдік сөздерді таңдауда дайын болуы.
 - Тілдердегі терминологиялық сөздерді қолдану арқылы орындауға дайын болу.
4. Грамматикалық құрылымдарын қабылдау.
 - Орфография нормаларын білу.
 - Жазбаша сөйлеуге дайындық жүргізу.
 - Сөйлеуде грамматикалық модельдерді түсінуге және көбейтуге дайын болу.
 - Ауызекі тілде сөйлеуге дайындық.

Көптілді тұлғаның қалыптасу деңгейлері белгілі бір дәрежеде шартты, өйткені олар әртүрлі комбинацияларға ие болуы мүмкін. Көптілді құзыреттілік бірнеше шет тілдерін меңгеру ғана емес. Көптілді құзыреттілік-бұл лингвистикалық білім жүйесіне ие болу,

әртүрлі тілдердің лингвистикалық ұйымдастырылуындағы ұқсас және әртүрлі тілдерді анықтай білу, тілдің жұмыс істеу тетіктерін және сөйлеу әрекеттерінің алгоритмдерін түсіну, метакогнитивті стратегияларды және дамыған танымдық қабілеттерді меңгеру.

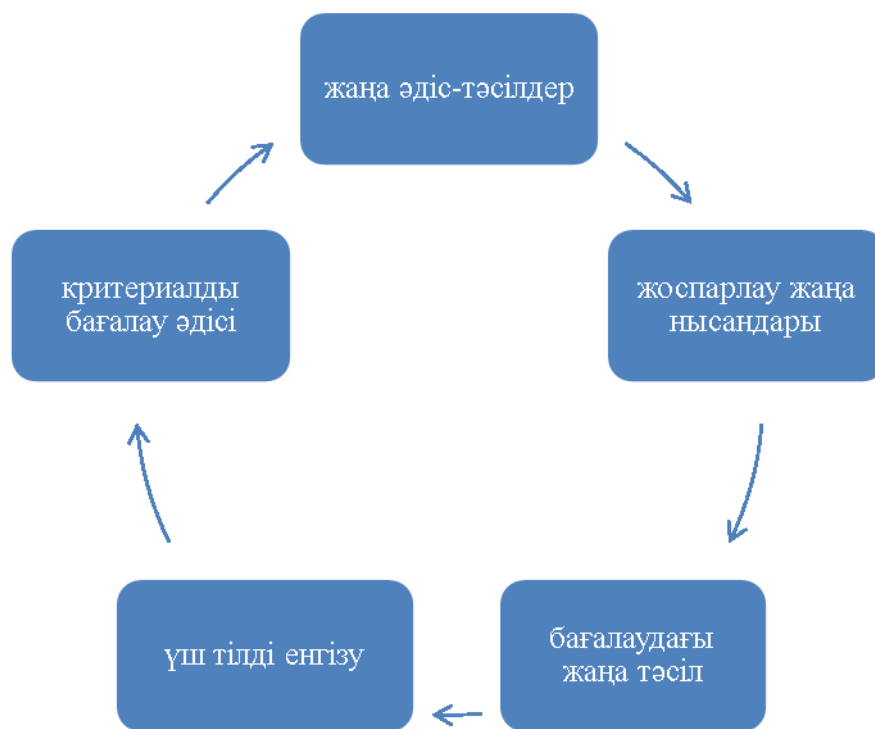
Көптілді құзыреттілік - бұл белгілі бір тілдерді білудің қосындысы емес, бірақ пайдаланушы сенетін құзыреттіліктің бірыңғай күрделі, жиі асимметриялық конфигурациясы. Ол шет тілдерін үйренудің әдістері мен процесін түсінуді жақсартады және жаңа жағдайларда қарым-қатынас жасау және әрекет ету қабілетін дамытады. Көптілді құзыреттілік бұрын таныс емес тілдердің негіздерін өз бетінше меңгеру бойынша іс-әрекеттерді мүмкін етеді және сәтті етеді, сондықтан көптілділік құзыреттілігін бірнеше шет тілдерін меңгеру ретінде ғана емес, сонымен қатар шет тілдерін үйрену қабілеті, шет тілдерін өз бетінше үйренуге деген ықылас пен қабілет ретінде қарастыруға болады. Екі тілділік пен көптілділік туралы айтқанда, ағылшын тілінің кеңею тенденциясын атап өтуге болмайды. Қазіргі уақытта республикада ағылшын тілі кеңінен дамып келеді. Ағылшын тілін белсенді қолдану аймағы кеңеюде. Әлем халықтары қазірдің өзінде әлемнің барлық дерлік тілдерінің англолизациясында көрінетін ағылшын тілінің кеңеюіне алаңдаушылық білдіруде.

Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнын жаңарту өзінің алдына басты мақсат қояды: білім беру бағдарламасын жаңарту және критериялды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру. Қазақстандық білімалушыларды дамыту оқытудың белсенді нысандарын енгізу арқылы жүргізілетін болады, олардың барысында олар функционалдық сауаттылықты өз бетінше дамытып, білімін белсенді түрде алып, құрдастарымен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға үлкен ықыласпен және проблемаларды шешуге шығармашылықпен қарайтын болады. Жаңартылған бағдарламаны қолдану барысындағы мұғалімдердің міндеті-білімалушыларға негізгі адами нормалар мен моральдарды сіңіру, толеранттылық пен басқа мәдениеттер мен көзқарастарға құрмет қалыптастыру, жауапты, дені сау баланы тәрбиелеу.

Жалпы жаңартылған оқыту әдістемелік ерекшеліктері білім беру мақсатында өзгеріске алып келді. Барлық педагогикалық білім беру бағытында көптеген ерекшеліктер мен тиімді пайдалы тұстары білімалушылардың тұлға болып қалыптасуына келді.

Кесте 2

Жаңартылған бағдарламадағы көптілді білім берудегі өзгерістері

Жаңартылған бағдарлама-бұл жаңа тәсілдер, әдістер, стратегиялар, бұл критериалды бағалау (әзірленген критерийлер бойынша бағалау), жоспарлаудың жаңа нысандары (ұзақ мерзімді, орта мерзімді, қысқа мерзімді), бағалаудағы жаңа тәсілдер (формативті және жиынтық), акт қолдану, үш тілді енгізу (орыс, қазақ, ағылшын тілдерінде оқытуды біртіндеп енгізу).

Оқу процесінің педагогикалық формасы ретінде көптілді үйрену бағытының өзіндік құрамы бар-оның мазмұнына, сипатына, мақсатына байланысты және көбінесе оның қабылдауын анықтайтын ерекше құрылым. Көптілді білім беру құрылымы-сабақ неден тұрады, оның құрылымы (кезеңдері, іс-әрекет түрлері, материал). Жалпы негізгі ерекшеліктерді жіктеп айтып өтер болсақ.

1. Көптілді оқыту жүйесіне деген қызығушылықты қалыптастыру жолдары – негізгі пәні ол ерекше педагогика саласындағы орны айқындала білген пән деп атар едік.
2. Байланысты дамыту- ауызша және жазбаша түрде импровизация және де талдау, бақылау, көптеген түрлерді дамыта алады. Оған жаңартылған білім беру саласының негізгі элементтерімен жету жолдары қарастырылады.
3. Білімнің басқару құрылымы, жоспарлау дағдылары – негізгі ерекшеліктері өйткені сабақтың барысы оның құрылымы жылдық, апталық, айлық жоспарсыз жүзеге аспайды. Дегенмен әр бір жасалған жоспарларда жаңартылған оқыту ерекшеліктері қолданылады.

Жалпы жаңартылған оқу мазмұнының негізгі ерекшеліктері ол көптілді білім беру жүйесінің дамуына әсері зор. Қазіргі уақытта заман талаптарына сәйкес ана тілімізді ардақтай отырып, әр бір білімалушының жан жақты болуы және білім беру жүйесінің барлық алғы шарттарын қолдану арқылы көптілділікті үйрену бұл негізгі міндет болып саналады. Себебі қазіргі таңда ақпарат ағымы дамыған кезеңде тілді еркін пайдалану, халықаралық қатынастыр жасау, жаңа технологияларды меңгеру, білім жүйесіндегі алмасу барлық дерлік жұмыс процесі көптілділік арқылы дамиды. Осы тұста көптілді білім беруді қалыптастыру ол білімалушыларға білім қабырғасынан бастау алып негізгі сатылай жұмыс барысында меңгеріледі. Қазақта сөз бар «Өзге тілді білсең, өрге шығасы, ал өз тіліңді білсең төрге шығасың» делінеді. Қорыта айтқанда, білім берудің негізгі мақсаты заман талабына сай білімалушыларды озық әрі дербес біліммен, жеке тұлғалық

тәрбиелеу ерекшелігіне байланысты тәрбиелеу. Алға ұмытылысын дамыту ол әр бір адамның міндеті. Себебі білім бар жерде әрқашан тұғырымыз биік болатыны анық.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұманова Л.С. Туғамбекова М.А. Қазақстандық білім беру саласындағы көптілді оқыту бағдарламасы/Халықаралық эксперименталды білім беру журналы. -2019, №3 41-45 беттер
2. Чан Динь Лам. Көптілді оқыту жүйесі- Қазақстан болашағының маңызды дамуы/Успехи современного естествознания журналы. 2013.№7, 130-132бб
3. Караулов Ю.Н. Языковая личность.М. 1987 -261б